

6. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / [за ред. А. Й. Капської]. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2003. – 184 с.
7. Соціальна педагогіка: підручник / [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : Центр учб. літ., 2003. – 266 с.
8. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю / І. М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 132 с.

УДК 373.66-053.2-056.24

ДОСВІД СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ДРОГОБИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ «НАДІЯ»

Возняк А.Б., к. пед. н., доцент

Дрогобицький державний педуніверситет імені Івана Франка

У статті відображено соціальний аспект проблеми реабілітаційної роботи з дітьми з особливими потребами, гуманістичний підхід до роботи з цією категорією дітей. Охарактеризовано досвід роботи Дрогобицького товариства дітей-інвалідів «Надія» щодо соціальної реабілітації.

Ключові слова: соціальна реабілітація, діти-інваліди, діти з особливими потребами, образотворче мистецтво, арт-терапія.

Voznyak A.B. ОПЫТ СОЦИАЛЬНО-РЕАБИЛИТАЦИОННОЙ РАБОТЫ ДРОГОБЫЧСКОГО ОБЩЕСТВА ДЕТЕЙ-ИНВАЛИДОВ «НАДЕЖДА» / Дрогобычский государственный педагогический университет им. Ивана Франко, Украина.

В статье описан социальный аспект проблемы реабилитационной работы с детьми с особыми потребностями, гуманистический подход к работе с этой категорией детей. Охарактеризован опыт работы Дрогобычского общества детей-инвалидов «Надежда» по социальной реабилитации методами изобразительного искусства.

Ключевые слова: социальная реабилитация, дети-инвалиды, дети с особыми потребностями, изобразительное искусство, арт-терапия.

Voznyak A.B. EXPERIENCE IN SOCIAL REHABILITATION OF DROHOBYCH SOCIETY OF CHILDREN WITH DISABILITIES «HOPE» / Ivan Franko National University of Drohobych, Ukraine.

The article is the social aspect of rehabilitation work with children with special needs, humanistic approach to working with children in this category. Described experience Drohobych society of children with disabilities «Hope» for the social rehabilitation of the methods of fine art.

Key words: social rehabilitation of children with disabilities, children with special needs, fine arts, art therapy.

Соціальна реабілітація дітей з функціональними обмеженнями – це складний процес, що потребує переорієнтації, і насамперед – у напрямі розробки методології і методики соціально-педагогічної та психологічної моделі соціальної роботи. Специфіка такого підходу викликає необхідність суттєвих змін у ставленні до дітей-інвалідів, які потребують не тільки матеріальної, фінансової, гуманітарної підтримки і заходів реабілітації (медичної, професійної, соціально-побутової), а й належних умов для актуалізації своїх здібностей, розвитку особистих якостей і потреб у соціальному, моральному і духовному самовдосконаленні.

Одним з найважливіших чинників прогресивного розвитку суспільства є гуманне ставлення до дітей, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок вад фізичного та психічного розвитку.

Проблемі соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами значну увагу приділяють такі відомі дослідники, як О.В. Безпалько, Т.Г. Губарева, А.Й. Капська, Н.П. Краснова, Л.П. Харченко, С.Я. Харченко.

Значна кількість досліджень у напрямку соціально-педагогічної реабілітації ведеться як вітчизняними, так і закордонними спеціалістами (Л.О. Бадалян, М.А. Бернштейн, Л.А. Данілова, М.В. Іпполітова, В.І. Козявкін, І.Ю. Левченко, І.І. Мамайчук, К.А. Семенова, Н.В. Сімонова, Л.М. Шипіцина та інші).

Незважаючи на актуальність соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами та значну кількість праць, їй присвячених [1; 2; 3; 4; 5; 6], ця діяльність вимагає докладного вивчення. Так, навіть термін для позначення цих дітей недостатньо розроблений у науковій літературі. Як тотожні, вживаються терміни «аномальні діти», «діти з труднощами в навчанні», «діти зі спеціальними

потребами», «діти з функціональними обмеженнями». Таких людей можна об'єднати терміном «інвалід» — особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводять до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисту [5, с. 24–26]. Термін «інвалід» застосовується здебільшого в юридичній практиці. Використаний нами термін «діти з особливими потребами», вважаємо найбільш прийнятним, тому що він відображає соціальний аспект проблеми (а не медичний чи юридичний) і гуманістичний підхід до роботи з цією категорією дітей.

За Статистичними даними, в сучасній Україні налічується 135,4 тисяч дітей-інвалідів, або 120 осіб на кожні 10 тис. дітей. З 1992 по 1995 р. удвічі зросла кількість дітей з вродженими вадами розвитку (з 8,2 до 16,7 осіб на кожні 10 тис. дітей). За останніми прогнозами дослідників, немає підстав для оптимізму, тому що спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей-інвалідів внаслідок зниження рівня медичного обслуговування, через зріст наркоманії та алкоголізму серед молоді, поширення СНІДу, а також підвищення рівня злочинності [4, с. 54–58].

Перебуваючи в надзвичайно складних умовах, діти-інваліди мають особливі потреби у вихованні, навчанні, спілкуванні з ровесниками, лікуванні та фінансовому забезпеченні, задоволення яких сприятиме повноцінному життю відповідно до їхнього віку і статі.

Сучасний стан соціальної інтеграції інвалідів постійно перебуває в полі зору уряду. У 1991 р. Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини, того самого року було прийнято Закон про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні. Цілий ряд заходів на виконання закону було передбачено у Комплексній програмі розв'язання проблем інвалідності. У 1993 р. прийнято Закон про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні, згідно з яким соціальні служби для молоді мають піклуватися про дітей-інвалідів та сиріт. У 1994 р. прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 5 квітня № 226 «Про поліпшення виховання, навчання, соціального забезпечення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування». На реалізацію завдань соціальної підтримки дітей-інвалідів і сиріт спрямована Національна програма «Діти України».

У справі соціальної підтримки інвалідів у сучасній Україні спостерігаються певні позитивні тенденції, але однією з головних проблем, яка потребує негайного вирішення, є не тільки проблема їх соціалізації, а й соціальна ізоляція дітей-інвалідів. Актуальною є соціальна реабілітація цих дітей. Тема дитячої інвалідності до останнього часу була непопулярною в нашій країні, замовчувалася на державному рівні і не висвітлювалася у ЗМІ. Тому для частини людей характерні негативні психологічні стереотипи сприйняття інвалідів, як соціально неповноцінних. Саме тому одним із важливих напрямів превентивної соціально-педагогічної діяльності з дітьми-інвалідами є формування прогресивної громадської думки на підтримку інвалідів. Досягти цього можливо завдяки реалізації таких напрямів діяльності. організація інформаційних кампаній з проблем інвалідності, видання буклетів, комплекту листівок, організація виставок. Саме ці напрями використовувались для висвітлення роботи в Дрогобицькому товаристві дітей-інвалідів «Надія». До цієї роботи залучались діячі культури та мистецтва, авторитетні організації та установи, комерційні структури. Творчість дітей Студії іконопису ім. В. Глібкевича при Дрогобицькому добровільному товаристві захисту дітей-інвалідів «Надія» репрезентувалась комплектом листівок у рамках проведення проекту «Художня студія для дітей-інвалідів», виданому завдяки фінансуванню Міжобласного благодійного фонду «Фонд розвитку Карпатського регіону», а, завдячуючи спонсорам, меценатам США, ФРН, Англії, Голландії, студійці та їхні роботи брали участь у виставках в Україні, Польщі, Німеччині. Найціннішим визнанням цієї організації є Грамота-Благословенство Папи Римського Іоана-Павла 2 (29.09.1997 р.).

Організація добровільного товариства «Надія» допомогла вирішити питання про комунікативну діяльність і дозвілля дітей-інвалідів, спілкування з ровесниками. Діти-інваліди практично перебувають у стані соціальної ізоляції та соціально-психологічної депривації. Організація соціального оточення, яке формує коло міжособистісних відносин і задовольняє одну з важливих соціальних потреб – потребу в спілкуванні, є одним із важливих шляхів інтегрування людей з функціональними обмеженнями в середовище здорових людей. Ця організація фактично є клубом спілкування, яке відіграє важливу роль у подоланні фізичної і духовної самотності. Товариство «Надія» компенсує однобічність функціональних зв'язків, сприяє розширенню кола спілкування, що, у свою чергу, покращує внутрішній стан людини, знімає почуття тривоги та самотності.

Не можна розраховувати на успіх соціальної роботи без знання інтересів, запитів і потреб групи інвалідів. Вивчення проблем, з якими стикаються інваліди, – важлива ланка соціальної роботи, а тому нами, передусім, була проведена діагностична робота, що здійснювалась за допомогою малюнкових тестувань «Неіснуюча тварина», «Моя сім'я» [7, с. 33–35; с. 42–44] та бесід.

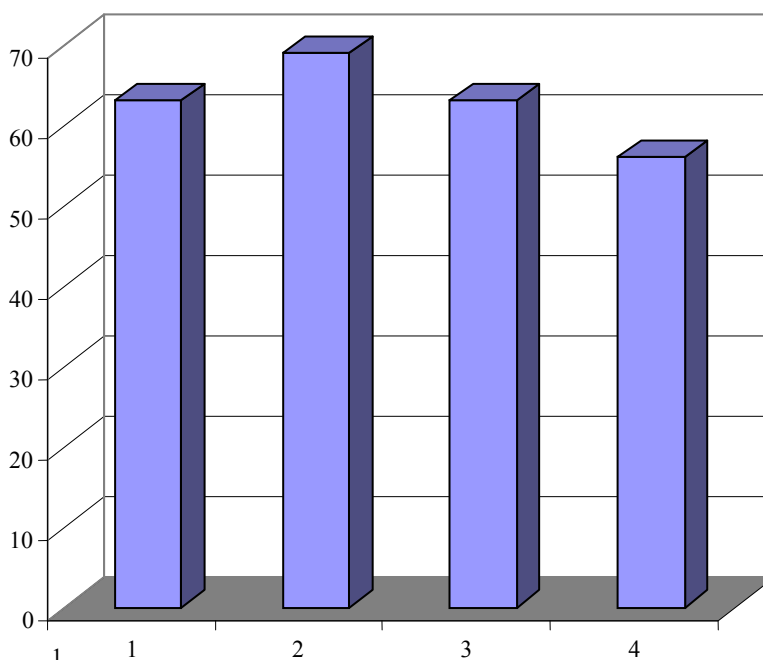
Діагностичні дослідження показали, що багато з членів цієї організації мають психологічні проблеми, які потребують заходів корекції. У людей з особливими потребами виникають загальні особистісні проблеми, які мають таку основну специфіку: комплекс неповноцінності, відчуття неспроможності

виконувати важливі людські функції, підвищена потреба в захисті; відчуття несхожості на інших, відчуженість від інших; почуття самотності внаслідок обмеженості контактів із зовнішнім світом, підлеглість у контактах, низький рівень емпатії; екзистенційні проблеми, відчуття втрати життєвого смислу. Загальною рисою, яка об'єднує ці проблеми, є те, що всі вони пов'язані з недостатнім опануванням життєвих умінь і навичок, невмінням адаптуватися в навколишньому світі, неможливістю використовувати особистісні ресурси для розв'язання життєвих завдань [2, с. 34–37]. Нами з'ясовано, що до цих проблем додалися спрямованість переживань дітей-інвалідів у минуле, невпевненість у собі, підвищена потреба в захисті, відповідальність за прийняття рішення найчастіше перекладається на оточуючих (переважно батьків), у міжособистісних стосунках спостерігаються прагнення до підпорядкованості, низький рівень співпереживання іншим людям.

Малювали 16 дітей різного віку – від 10 до 16 років. Дітям пропонувалось намалювати невідому тварину. За інтерпретацією, викладеною в роботі Л. Рондяк, ми з'ясували таке: 10 дітей з 16 невпевнені в собі, сором'язливі, несміливі, незадоволені своїм соціальним становищем, у них низька самооцінка, їм властива пригніченість, хронічні соматичні вияви перенапруження, астеничність (діти малювали фігури тварин ближче до нижнього краю, з маленькими кінцівками та хвостами, опущеними вниз; малюнок виконували тонкими, павутиноподібними лініями), для 11 з 16 дітей властива підвищена тривожність, легке виникнення страху, недовіра, обережність (на малюнку у тварини рот без язика і губ, але замальований і затемнений, у очей чітко прокреслені зіниці і райдужна оболонка, фігуру зображено дуже маленькою або оберненою спиною), 10 з 16 соціально пасивні та замкнуті, не бажають давати про себе інформацію (фігури тварин наближені до кола, рот закритий), для 9 з 16 характерна агресивність, спонтанність характеру, прагнення до агресії (у намальованих тварин є виступи, колючки, голки, роги, кігті — різноманітні види захисту та нападу, щетина; гострі кути у фігур), 8 з 16 дітей схильні до фантазування, цінують раціональне начало, для них властива перевага естетичних суджень над раціональними (голови у намальованих фігур більші за розміри тіла, діти дали тварина назви, що являли собою набори звуків, або були надміру довгими).

У діаграми відбиті найбільш поширені якості юних художників.

1. Незадоволеність своїм соціальним становищем у 10 з 16 дітей – 63%.
2. Підвищена тривожність у 11 з 16 дітей – 69%.
3. Соціальна пасивність у 10 з 16 дітей – 63%.
4. Агресивність у 9 з 16 дітей – 56 %.

Примітка : 1 Незадоволеність своїм соціальним становищем
 2. Підвищена тривожність.
 3. Соціальна пасивність.
 4. Агресивність.

Для вирішення наведених вище особистісних проблем дітей-інвалідів була складена програма роботи. Розробляючи програму, ми враховували такі характеристики: час настання інвалідності; характер реакції

на інвалідність (емоційна, когнітивна, поведінкова); важкість порушень (діапазон обмежень, спричинених захворюванням або дефектом); рівень інтелектуального та емоційного розвитку; дотримання логічної послідовності занять з дітьми-інвалідами. Для роботи з дітьми ми намагались відібрати методи, які б були ефективними в роботі з групою і сприяли б підвищенню активності і розкриттю внутрішнього світу дітей, отриманню зворотного зв'язку від членів групи, створенню атмосфери довіри, щирості й конфіденційності того, що відбувається в групі, змогу зрозуміти інших і власну особистість. Форми роботи з дітьми з особливими потребами повинні були сприяти інтеграції дитини в суспільство.

Тематика цих форм роботи для людей з особливими потребами зумовлювалась станом здоров'я учасників групи. Так, для розумово відсталих дітей можна проводити тренінги, спрямовані на вироблення життєвих вмінь, під якими мається на увазі оволодіння вміннями самообслуговування, навичками елементарної гігієни, елементарних дій і спілкування з оточуючими, розвиток творчої активності.

Терапія мистецтвом, на нашу думку, є тим методом, який дозволяє поєднувати самозаглиблення, пізнання самого себе і спілкування з дітьми на основі спільних інтересів. Звичайно, основні теми спілкування – це вибір кольору, кольорової гами, вибір матеріалу для малюнка (крейда, вугілля, пастель, моно-фарби, туш, олійні фарби, акварель і т. п.), художнього стилю, у якому виконана композиція. Заняття будувалися таким чином, щоб діагностувати існуючі стани учасників, пропонувалося намалювати певні почуття, виразити в малюнках певне ставлення до оточуючих, самого себе, навчити засвоїти через малюнок невідомо, скорегувати певний тип поведінки і пристосувати її до навколишніх умов, розвинути здібності учасників тренінгу [3, с. 38–42].

Терапія мистецтвом – це засіб підвищення соціальної активності, комунікативних здібностей особистості, її адекватної соціалізації в суспільстві. Крім цього, це засіб корекції функціональних рухових, психогенних або, соціальних відхилень, джерело активізуючої творчості. Живопис має такі механізми лікувальної дії: катарсис; вплив на емоційний стан, підвищення доступності для свідомого переживання психо- і соціально-динамічних процесів. Рецептивне сприйняття живопису допомагало дітям з особливими потребами зняти внутрішній конфлікт, сприяло стабілізації особистості, активного сприйняття власної особистості, подолання стресових станів, внутрішньої напруги.

На деяких заняттях живопис поєднувався зі слуханням музики. Прикладами таких поєднань були музичне малювання (малювання під певний музичний твір чи пісні), драматизація живописного сюжету під музику (діти-інваліди співали пісні, утримання яких перегукувався з сюжетами того, що вони малювали, діти малювали і підспівували тому, що чули). Груповий спів передбачає анонімність співака, але орієнтує на групу, дає можливість приєднатися до неї, встановити соціальний контакт, викликає почуття безпечної самореалізації пісні, які мають просту та приємну мелодію, живий темп, відповідну тональність.

Під час терапевтичних занять із образотворчого мистецтва, музики та співу використовувалися інші методи: рольові ігри (моделювалися уявні діалоги з особами, яких зображали діти), проблемні ситуації, самоаналіз і аналіз (дітям пропонувалося оцінити свою власну роботу і малюнки інших художників), міні-лекції (дітям-інвалідам повідомлялися основні відомості про події, предмети, особи, яких діти малювали). Ці методи в поєднанні з терапією образотворчим мистецтвом та музикою використовувалися як засіб реставрації почуттів, гідності, розвитку толерантності до стресу, реконструкції соціально-адаптивної поведінки, як засіб реабілітації та реадптації.

Важливою проблемою дітей з особливими потребами є відсутність трудової перспективи, майбутня працевдатність. Творчі заняття мають не тільки позитивний психолого-педагогічний вплив на особистість, сприяють згуртуванню інвалідів, об'єднання їх в неформальні групи, для молоді, яка має функціональні обмеження й недоліки психічного розвитку, в майбутньому вони можуть бути ґрунтом для організації центрів занять, творчих лабораторій, основою проектів з надомної праці. Такі форми роботи створюють умови для відновлення почуття гідності, соціальної придатності, самоповаги і самоствердження особистості.

У запропонованій нами моделі основу роботи з дітьми з особливими потребами становив процес взаємної адаптації особистості й суспільства. Для того щоб дитина мала повноцінне життя в суспільстві, їй необхідно адаптуватися до оточуючого світу, тобто навчитися творчо пристосовуватися до життя, що постійно змінюється. Водночас суспільство також має адаптуватися до особливих специфічних потреб інвалідів, сприяти нормалізації умов життя дитини та інтеграції її в усі сфери життєдіяльності суспільства.

Ефективність соціально-реабілітаційної діяльності проявляється у співвідношенні досягнутого результату до максимально досяжного або заздалегідь запланованого результату. Визначити її можна тільки в тому випадку, якщо будуть чітко виділені якісні критерії вимірювання результатів. У числі основних показників визначення ефективності соціально-реабілітаційної діяльності можуть бути взяті

порівнянні зміни в рівні розвитку особистості дитини, досягнутого за відповідний період, і його здатність до адаптації та інтеграції в соціальне та економічне життя з урахуванням реабілітаційного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батищева Г. О. Музикотерапія як метод психокорекції / Г. О. Батищева // Профілактика і терапія засобами мистецтва. – К., 1996. – С. 48–52.
2. Гордійчук І.В. Організація діяльності клубів спілкування для дітей та молоді, що мають функціональні обмеження / І.В. Гордійчук // Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю. – Київ, 2000. – С. 28–47.
3. Горностай П. П. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход / П. П. Горностай, С. В. Васильковская. – К. : Наук, думка, 1995. – 240 с.
4. Іванова І.Б. Програма діяльності центрів ссм щодо соціальної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами / І. Б. Іванова // Соціальна робота з молоддю в Україні: зб. інф.-метод. матеріалів / [за ред. І.Д.Звереві]. – К. : Столиця, 1997. – 152 с.
5. Пилипенко О. І. Образотворча терапія як метод соціально-профілактичної роботи / О. І. Пилипенко // Профілактика і терапія засобами мистецтва. – К., 1996. – С. 16–19.
6. Парашів І., Тюття О. Психокорекційні методи роботи з людьми з особливими потребами / І. Парашів, О. Тюття // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 8–11.
7. Рондяк Л. Я. – ваша дитина. Практична педагогіка для батьків та вчителів / Л. Я. Рондяк. – Дрогобич: Коло, 2002. – 152 с.

УДК 373.2.013.42

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Захарова Н.М., к. пед. н., доцент

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядається проблема соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, організації цього напрямку роботи соціального педагога в умовах дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: сім'я, яка опинилась у складних життєвих обставинах, соціально-педагогічний патронаж, соціально-педагогічний супровід.

Захарова Н.Н. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЕЙ, КОТОРЫЕ ОКАЗАЛИСЬ В ТРУДНЫХ ЖИЗНЕННЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина.

В статье рассматривается проблема социально-педагогического сопровождения семей, которые оказались в трудных жизненных обстоятельствах, организации данного направления работы социального педагога в условиях дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: семья, которая оказалась в трудных жизненных обстоятельствах, социально-педагогический патронаж, социально-педагогическое сопровождение.

Zacharova N. THE SOCIAL-PEDAGOGICAL ACCOMPANIMENT OF FAMILIES IN DIFFICULTIES / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

The problem of social and pedagogical accompaniment of families in difficulties, the organization of social specialists' work direction in conditions of pre-school educational institution are considered in the article.

Key words: family in difficulties, social-pedagogical patronage, social-pedagogical accompaniment.

Професія соціального педагога – спеціаліста соціально-психологічної служби системи освіти України – необхідна для нашого суспільства в складний період розбудови української держави, виникнення множинних проблем, які члени суспільства самостійно не завжди можуть подолати і потребують підтримки, допомоги, захисту. Останнім часом статус дитинства, родини в нашому суспільстві потребує підтримки; до них прикута увага держави, науковців, практиків. Поліпшення якості освіти, соціально-педагогічної допомоги є необхідною умовою соціального розвитку особистості в сучасних умовах. Кабінетом Міністрів України розглянуто і схвалено Концепцію Державної програми розвитку дошкільної освіти до 2017 року, де представлено інноваційну модель, яка має спроєктувати нове українське суспільство. Варто зазначити, що цим документом акцентується увага на поширенні практики